

ČESKÁ ŠKOLA NA SIBIRI

VZPOMÍNKY LEGIONÁŘE
VÁCLAVA VALENTY

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

EDICE PAMĚTI
ČESKOSLOVENSKÉ
OBCE LEGIONÁŘSKÉ

ČESKÁ ŠKOLA NA SIBIŘI

VZPOMÍNKY LEGIONÁŘE VÁCLAVA VALENTY

ČESKÁ ŠKOLA NA SIBIŘI

VZPOMÍNKY LEGIONÁŘE VÁCLAVA VALENTY

Copyright © Československá obec legionářská, Michal Červenka, 2020

Cover art © Lukáš Tuma, 2020

Photos © Archiv Kanceláře prezidenta republiky, archiv rodiny Valentů,
fotoarchiv VHA-VÚA Praha, sbírka ČsOL, sbírka M. Červenky

Czech Edition © Československá obec legionářská, Nakladatelství Epoque, Praha 2020

ISBN 978-80-87919-72-9 (Československá obec legionářská)

ISBN 978-80-7557-966-9 (Nakladatelství Epoque)

ISBN 978-80-7557-907-2 (PDF)

OBSAH

Úvod — II

1. část

Z Těnovic do Ruského zajetí — 13

Pětatřicátníkem — 15

Útok – Kozáci jdou! – U bratří Rusů — 20

Kdo byl vlastně prvním československým generálem v Rusku — 25

V dárnickém táboře — 33

Z Ruska do Sibíře — 43

Půl druhého tisíce verst pěšky ve sněhu a mrazu — 54

2. část

Zápisky ze zajetí — 57

3. část

Dělostřelcem čs. vojska v Rusku — 123

Kolébka československého dělostřelectva na Rusi — 125

Na broněviku — 138

III. baterie 1. čs. dělostřelecké brigády ve fotografiích — 152

4. část

Česká škola na Sibíři od 4. července 1919 do 1. března 1920 — 181

Úvod — 182

Umísťování nezletilých dobrovolců — 184

Zvězdočka v Irkutsku 14./VII. 1919 — 187

Půl dne ve škole nezletilých — 249

Naši sanitáři — 260

Doslov — 282

Kam s nimi? — 283

5. část

Učitel a spisovatel — 293

Václav Valenta-Alfa — 294

Příloha — 313

Michal Červenka

Škola pro nezletilé dobrovolníky a osudy jejích žáků — 314

Stručná historie školy — 314

Vývoj školy v Československu — 330

Seznam nezletilých dobrovolníků — 339

Vybraní žáci školy — 361

Učitelé školy — 373

Poznámka editora — 387

Vážení čtenáři,

když jsem byl osloven, abych napsal předmluvu k Valentově knize, byl jsem překvapen a velice rád jsem nabídku přijal. Legionářské tradice a odkaz nám nejsou cizí, ostatně naše škola nese čestný název Československé obce legionářské. Škola pro nezletilé dobrovolce čs. vojska v Rusku je neprávem zapomenutá část našich dějin. Během bojů se k našim vojákům přidaly desítky sirotků, kteří zpočátku žili u útvarů na frontě. Když ale začali naši vojáci strážit Transsibiřskou magistrálu, byli posláni do školy. Jak zjistíte z Valentova textu, tento přesun nevyvolal u těchto „frontových mazáků“ velké nadšení. O to více potěšující je, že se celý projekt zdařil a škola dosáhla vysoké kvality, kterou jim mohla kdejaká podobná ruská instituce závidět (a jak zjistíte, také se tak stalo). Úžasné také je, že učitelé se stali váleční veteráni. Ti sice povoláním kantory byli, ale již několik let působili na bojišti, a ne za katedrou. Přesto se zhostili jim přiděleného úkolu s obdivuhodným zápalem a z ničeho vytvořili školu, jež dělala dobré jméno mladému Československu a všude budila zasloužený obdiv. O to smutnější je osud školy po příjezdu domů.

Odkaz Václava Valenty a jeho kolegů tak nás, jejich novodobé nástupce, zavazuje. V naší vojenské střední škole se snažíme také, aby žáci byli co nejlépe všestranně připraveni na dráhu vojenského profesionála.

První předchůdkyně naší školy vznikla již v roce 1935, kdy v uvolněných prostorech po ruském gymnáziu pro uprchlíky z Ruska bylo zřízeno Státní vojenské reformní reálné gymnázium, do kterého mohli být přijati především synové legionářů, válečných invalidů a sirotci po osobách padlých za války, synové vojenských a četnických gázistů.

Žáci současné školy tvoří výjimečnou skupinu své věkové kategorie, kterou rád nazývám nejmladší vojenskou mládeží. Nároky a očekávání na jejich odbornou, fyzickou, ale i psychickou připravenost pro službu vojenského profesionála jsou vysoké. Žáci po celou dobu studia musí dodržovat denní řád, zúčastňovat se společných nástupů a zaměstnání, podřizovat se pravidlům nošení vojenských stejnokrojů, vnějšího vzhledu, vojenského vystupování, pořadovosti a zdvořilosti. Žáci na různých akcích pořádaných MO a AČR již jsou bráni jako partneři profesionálních vojáků.

Ve výchově žáků k vlastenectví hraje velmi důležitou roli spolupráce s ČsOL, v jejímž rámci mají možnost zúčastňovat se vzpomínkových akcí pořádaných nejen v ČR, ale i v zahraničí.

Zkušenosti podložené zájmem velitelů útvarů ozbrojených sil ČR o službu našich absolventů u jejich útvarů nám ukazují, že škola má dobře nastavený systém vzdělávání, výchovy a vojenské profesní přípravy.

Historie české školy na Sibiři je tak velice zajímavou kapitolou legionářské historie, na niž můžeme být právem hrdi. Věřím, že popis jejich osudů z pera pří-
mého účastníka se Vám bude líbit a u nás ve škole se vynasnažíme, aby její odkaz nebyl zapomenut.

*podplukovník Ing. Viliam Beke
náčelník štábu*

Vojenská střední škola a Vyšší odborná škola MO

Vážení a milí čtenáři,

můj dědeček Václav Valenta se narodil roku 1887 v Těnovicích, malebné vesničce na kopci na jihozápadním cípu Brd. Tato vesnice je dosud tiché místo jenom s nemnoha domy mimo hlavní silnice, ale od dávných časů je to místo farního kostelíku, na jehož hřbitově jsou pohřbeni Václavovi rodiče.

Jeho otec stejného jména přišel z nedalekých Hořehled, kde Valentovi žili od poloviny 18. století. Manželku Karolínu si přivedl z Kolvína, vsi která padla za oběť rozšíření vojenského újezdu Brdy. Její rod sídlil na stejném místě 300 let, dodnes se nedaleko cesty najdou rozvaliny statku, který připomíná pamětní deska.

V Těnovicích do dnešních dnů žijí potomci Václavova bratra Josefa, který jako hospodář nemusel narukovat do války. Na rozdíl od mladšího bratra Václava, učitele, jenž do války odešel v roce 1915.

Po návratu z Ruska se Václav v létě roku 1920 oženil v nedalekých Blovicích se Slávkou Klementovou, dcerou starosty Sokola.

To jsou údaje, které je možné nalézt v matrikách. Bohužel vzpomínky v nich hledáme marně.

Měla jsem smůlu i štěstí zároveň, že jsem se narodila v roce dědova úmrtí. Po dvou vnucích od dcery Jarmily se dočkal i vnučky od svého syna Karla. A vnučka to byla milovaná celou rodinou, ale hlavně dědečkem, který byl upoután následkem válečných útrap a nezdařené operace na invalidní vozík. Pro něj to byla „jeho“ Handulinka.

Ostatně krásných zdobnělin se dostalo i jeho vlastním dětem, narozeným krátce za sebou po návratu z války. Napsal o nich a pro ně knihu *Brouček a Jája*,

několikrát vydanou, ale hlavně pro mě zachovanou v jeho krásném čitelném rukopise učitele, který uměl velmi zvukomalebně pracovat s češtinou.

Bohužel jsem se o dědovy válečné osudy začala zajímat v čase, kdy už nebylo koho se ptát. Můj otec měl ke svým rodičům velmi silný vztah, ctil je a vážil si obou nebývalým způsobem. Matku, moji babičku, která přežila manžela o tři desetiletí, podporoval a v péči o ni se střídal se sestrou až do její smrti.

Díky jejich úctě k rodičům se dochovaly nejen všechny dědovy knihy, ale i překlady divadelních her a další památky, pozůstalost po něm byla svěřena Muzeu jižního Plzeňska v Blovicích. Jsem muzeu vděčná, že spravuje odkaz Václava Valenty s velkou péčí a udržuje ho v povědomí spoluobčanů Blovic. Zejména si cením práce Michala Červenky, který se už jako vysokoškolský student zajímal o osudy legionářů, a zejména školy na Sibiři.

Můj velký dík patří Československé obci legionářské, jež knihu zařadila do své edice pamětí vedle takových osobností, jako jsou Ladislav Preininger, Vladimír Vaněk nebo Otakar Husák.

Děkuji proto Milanu Mojžíšovi, Michalu Rakovi a mnoha dalším bratřím, kteří přispěli k vydání knihy, již právě držíte v ruce, a věřím, že si ji se zájmem přečtete.

*Hana Krátošková, rozená Valentová,
vnučka Václava Valenty*

ÚVOD

Václav Valenta je dalším z celé řady zapomenutých legionářů, příslušníků československého vojska v zahraničí, kteří se během první světové války podíleli na boji za svobodu Čechů a Slováků. Po návratu do Československa se věnoval své životní profesi – učení. Byl také plodným autorem legionářské literatury, zejména knížek pro děti a humoristických, až satirických románů. Překládal také z ruštiny a sám psal nebo také překládal či podílel se na vzniku mnoha divadelních her, které se hrály po celé republice, včetně Národního divadla v Praze.

Václav Valenta, který si ještě ke jménu přidal umělecký přídomek Alfa, a jako Valenta-Alfa tak patřil v období první republiky k těm známějším legionářům. V držení jeho rodiny se navíc dochovalo mnoho dalších zajímavých materiálů. Proto jsme se rozhodli, že jeho osobnost v naší Edici pamětí Československé obce legionářské připomeneme. Tato kniha je tak trochu netypická, protože je poskládána z několika zdrojů. Z jeho pobytu v zajetí v Šadrinsku se zachovaly originální zápisky, které jsou doplněné jeho vzpomínkami na zajetí a první týdny v něm ze vzpomínkové knihy z roku 1925 *V ruském zajetí* a ze čtyřdílné publikace *Cestami odboje*, kde také zachytil svou následnou službu u čs. vojska, ve kterém se stal dělostřelcem. Z toho období se také zachovalo bohaté fotoalbum, z něhož jsme vybrali ty nejzajímavější fotografie, v jejichž popiskách je zachycena jeho dělostřelecká kariéra pomocí údajů z legionářského poslužného spisu a odborné literatury.

Předposlední část pak tvoří přetisk publikace *Česká škola na Sibíři*, která vyšla v roce 1924. Ta zachycuje méně známou kapitolu z historie československých legií, vzdělávací institut pro ty nejmenší dobrovolce – válečné sirotky mnoha národností, o které se čs. legionáři v Rusku starali. Jedná se o víceméně humorné vyprávění, byť s ne úplně šťastným koncem. Naši učitelé totiž tyto chlapce přivezli do nové republiky, kde však o ně nikdo nestál! Což dokresluje nikdy nezveřejněná vzpomínka na příjezd domů.

Díky jeho autorské plodnosti tak můžeme jeho vlastním pohledem zrekonstruovat celou jeho legionářskou anabázi. A je to pohled velice zajímavý, kde se mísí humorné příběhy s hrůzami války, navíc napsané rukou velezkušeného autora. Poslední část pak tvoří Valentovy životní osudy po návratu z Ruska, které zpracovala jeho vnučka Hana Krátošková. V příloze následně najdete stať Michala Červenky o škole dobrovolců, zpracovanou na základě archivních pramenů, s osudy dalších učitelů a některých žáků.

Snad vás tato odlišnost od dalších knih naší edice zaujme a jak věříme, kniha vás také pobaví. Protože služba na Sibiři nebyla jen boj a oběti, ale také spousta veselých příhod a obyčejného života.

Michal Rak
editor Edice pamětí Československé obce legionářské

I. ČÁST
Z TĚNOVIC DO RUSKÉHO ZAJETÍ

PĚTATŘICÁTNIKEM

Václav Valenta se narodil 14. srpna 1887 v Těnovicích u Spáleného Poříčí jako nejmladší dítě Václava Valenty a Karolíny, dívčím jménem Krátké. Těnovice jsou malebná ves na kopci s pozdně gotickým kostelíkem obklopeným hřbitovem. Kostel byl od dob rekatolizace po třicetileté válce kostelem farním. Je odtud krásný pohled na údolí říčky Bradavy, Hořehledy a Spálené Poříčí. V těnovickém domě žijí dosud potomci Václavova bratra Josefa.

Jeho rodiče měli zpočátku s potomky velkou smůlu, první tři dcery zemřely již v kojeneckém věku, teprve další dcera Anna kritické období přežila. Byla starší o sedm let a bratr Josef o čtyři roky. Rodiče se přistěhovali ze sousedních Hořehled. Otec byl chalupník, spravoval malé hospodářství. Dům původně patřil rodině Bažantů, která byla s Valentovými odedávna v úzkých vztazích.

Již v Chyníně, vesničce pod brdským Třemšínem, byl Vojtěch Bažant, tehdejší šafář na statku Vratislavů z Mitrovic, v polovině 18. století kmotrem synů rodiny Valentů. Valentové jsou v Chyníně doloženi již v 17. století, kdy zde byl Jan rychtářem. Zemřel jako sedmdesátiletý v roce 1721.

Teprve Janův vnuk Vít, narozený roku 1723, se po sňatku se Salomenou Geblovou a narození prvních tří synů odstěhoval do Vohřehled, jak se tehdy na Plzeňsku říkalo Hořehledům.

Také Václavova matka, Karolína Krátká, pocházela se starousedlé rodiny, doložené v Kolvíně – pozdějším statku č. 19 – po tři století. Bohužel Kolvín pod brdským Palcířem byl jako součást vojenského újezdu zničen hned dvakrát. Poprvé byli jeho obyvatelé vystěhováni v roce 1941 a byl zde vybudován pracovní tábor. Totálně nasazení zde likvidovali následky lesní kalamity a připravovali polomové dřevo ke svozu po pro ten účel vybudované úzkokolejce, tzv. Kolvínce, k pilám vlastněným většinou německými majiteli v Mirošově. Podruhé a definitivně zanikla obec v roce 1952, kdy byla poslední po válce obnovená stavení srovnána se zemí. Na místě staré vesnice vznikla dělostřelecká střelnice.

Malý Václav nastoupil v roce 1893 do obecné dvoutřídní školy v Těnovicích a poté od roku 1898 navštěvoval tři roky měšťanskou školu ve Spáleném Poříčí. Byl nadaný, a proto mu rodiče umožnili další studium na učitelském ústavu v Plzni. Ukončil jej v roce 1906 maturitou. Po zkoušce způsobilosti učitele pro školy obecné v roce 1908 vyučoval na školách na Plzeňsku, například ve Spáleném Poříčí, Plané nad Mží, Chocenicích ale i dalších školách.

Ve školním roce 1912/1913 se stal definitivním učitelem v Černicích u Plzně. Ovšem již v červnu 1914 byl spáchán atentát na rakouského následníka trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a o měsíc později, 28. července, vypukla válka se Srbskem. Díky systému spojeneckých smluv byla zkrátka ve válce prakticky celá Evropa. V Rakousku-Uhersku předpokládali, že válka bude rychlá, ale Srbové kladli houževnatý odpor a do války se také zapojilo Rusko. Ani na východní frontě se habsburské monarchii dobře nevedlo a záhy musela povolávat stále nové a nové vojáky. A tak došlo i na učitele Václava Valentu.

Byl povolán k c. a k. pěšímu pluku č. 35 v Plzni. Jednalo se o jeden z nejslavnějších pluků rakousko-uherské armády. Jeho počátky sahaly do konce 17. století, kdy byl založen v Sedmihradsku. Během tereziánských reforem získal roku 1769 své řadové číslo 35 a roku 1771 mu byl přidělen Plzeňský kraj jako odvodní okrsek. Pluk bojoval ve válkách s Napoleonem, zúčastnil se bitvy u Solferina a války s Prusy v roce 1866. Před vypuknutím první světové války patřil pluk pod 19. pěší divizi pražského VIII. armádního sboru a byl tvořen z 60 % Čechy a z 39 % Němci. Tři prapory byly posádkou v Plzni, III. prapor sídlil ve městě Kalinovik v Bosně a Hercegovině. Tento prapor pak bojoval na srbské frontě, kdežto zbytek pluku odešel do Haliče proti Rusům.

Zde utrpěl těžké ztráty a bylo potřeba jeho stavy doplnit. Václav Valenta k jednotce nastoupil 21. června 1915 jako jednoroční dobrovolník. Těmi se stávali absolventi středních škol s maturitou, kteří nemuseli absolvovat celou dvouletou povinnou vojenskou službu, ale zkrácený výcvik, kdy se s nimi do budoucna počítalo jako s důstojníky. V době míru se jednalo o propracovaný systém, v době války se vše ale dělo velmi rychle. Václav Valenta tak s „pětatřicátníky“ odjel do Maďarska do Stoličného Bělehradu (maďarsky Székesfehérvár), kde prošel vojenským výcvikem. Po jeho skončení odešel na východní frontu.

„Je 8. srpen 1916. Na vojenském cvičišti, při silnici vedoucí od ležení do města Stoličného Bělehradu, stojí seřazeny čtyři roty vojáků ve válečné zbroji. Dlouhé, husté řady mladých, osmnáctiletých vojáků i starých, vousatých, šedovlasých

První dny Václava Valenty (označený křížkem) na vojně mezi pětatřicátníky.

mužů, otců rodin, stojí tu smutně, nehnutě. Všichni jsou oblečeni v šedozelené pláště s červenými výložkami na límcích, na zádech každému sedí napěchovaný baťoch s prádlem a zásobami jídla. Vpředu na pasu visí čtyři taštičky s patronami, po levém boku plátěná torba na chléb, naplněná dvěma sty náboji. Na torbě jest upevněná malá železná lopatka na rytí okopů a plechová polní láhev na vodu; u pravé nohy vojínů stojí těžká puška s ostrým bodákem.

Plukovní hudba hraje „modlitbu před bojem“, smutnou, jakoby pohřební píseň. Po mnohé vrásčité tváři stékají bohaté horké slzy a padají na nevlídnou maďarskou pustu. Myšlenky všech těchto zadumaných vojáků toulají se daleko odtud. Ach, ano! Daleko na západ, za hory, řeky a černý Bakoňský les, tam pod modravou Radyní, zelený Kokšín a krásné naše Brdy zaletěla mysl na smrt jdoucích bojovníků!¹

¹ VALENTA-ALFA, Václav, *V ruském zajetí*, Praha 1925, s. 10–11.

O týden později se již nalézal v zákopech nedaleko ukrajinského Zborova nad řekou Malá Strypa. V této oblasti se „pětátřicátníci“ nacházeli od června 1915, kdy se účastnili přechodu řeky Dněstr a následně bojovali celý rok u Malé Strypy, tedy v oblasti mezi městečky Poljany a Zborov.² A sem dorazil V. Valenta: „Malá Strypa je říčka neveliká, bahnitá, líná. Loudá se nepořádně lučinami mezi vrbovím a směje se potutelně na široké haličské nebe. [...] Na levém břehu řeky, zahrabána do země ležela ukryta ruská vojska mezi kořeny vrbových trsů. Mezi námi a jimi tekla Strypa, napájela nás obojí, omývala prach i rány nám i jim.

*Václav Valenta během výcviku
v Uhrách roku 1915.*

Před sebe, na navršené kopečky země, položili jsme svoje těžké bačochy, abychom jimi chránili hlavy před nepřátelskými kulemi. Špičaté ruské kuličky hvízdaly vysoko ve vzduchu různými tóny, srážely větvičky borovic, které padaly na naše hlavy, hučely, vyly, kvílely. Nad námi i kolem nás řádily granáty a rvaly se šrapnely. Dosud nikdy nebyl jsem v tak strašném postavení jako tehdy. Před sebou viděl jsem pouze nepatrný kousíček světa: několik stébel travičky, dva tři bodláky, pár vlčích

² Pěší pluk č. 35 v tomto prostoru operoval i roku 1917, kdy 2. července došlo k bitvě u Zborova. Tehdy příslušníci Čs. střelecké brigády zaútočili na rakouské pozice, které shodou okolností měli obsazené jejich krajané od plzeňského pluku č. 35 a jindřichohradeckého pluku č. 75. Podrobněji například MOJŽÍŠ, M. – RAK, M. a kol., *Zborov 1917–2017*, Praha: Nakladatelství Epoque 2019.

*Václav Valenta v plné polní
při odchodu na frontu.*

máků, kvetoucích na pokraji černé jámy, vyryté tu kdysi těžkými granáty. To byl celý můj svět.“³

Na frontě však nepobyl dlouho, protože již 13. srpna 1916, kdy vrcholila tzv. Brusilovova ofensiva, největší ruský nástup během velké války, padl do zajetí. Ofensiva byla zahájena 4. června 1916 zejména proti jednotkám rakousko-uherské armády a zpočátku byla velmi úspěšná. Zaskočení Rakušané museli místy ustoupit o desítky kilometrů a utrpěli velké ztráty. Až přísun německých posil, ruské celkové vyčerpání a také jejich nejednotnost ve velení a názorech vedly k tomu, že se koncem září 1916 postup zastavil. Odhaduje se, že obě strany přišli každá o zhruba 1 milion vojáků (mrtví, nezvěstní, zranění a zajatí). Ra-

kušané se z této pohromy již nevzpamatovali a velení na východní frontě převzali Němci. Ovšem i velké ruské ztráty v konečném důsledku vedly k revolučnímu roku 1917 a vystoupení Ruska z první světové války.

Ovšem zde již předáváme slovo autorovi.

³ Tamtéž, s. 13.

ÚTOK – KOZÁCI JDOU! – U BRATRŮ RUSŮ

Znaven strnulým, dlouhým ležením, omámen blesky, vytím, třeskem a hvizdotem střel, ležel jsem již téměř v bezvědomí. Měsíček stál už nad řekou, zhlížel se v ní jako v zrcadle a ozařoval svým matným světlem celé údolí. Panovalo téměř naprosté ticho. Málem zapomínals, že ležíš v bitevní čáře, jen několik set kroků od Rusů. Náhle jsem byl ze snění vyrušen hlučným křikem: „Urá! Urá! Urá!“ a vzápětí nato strhl se strašlivý boj. To někde vpravo od nás dostali se Rusové nepozorovaně přes řeku a útočí v hustých řadách na rakouskou linii. Nás, abychom napadeným nemohli jít ku pomoci, zasypávají deštěm kulí.

Dlouhou chvíli ozýval se hluk, třesk výstřelů a křik. Pak vše rázem utichlo. Nevěděl jsem, co to znamená. Zahnali Rusové Rakušany, či snad byli se ztrátami odraženi? V duchu jsem si přál, aby bylo to prvé pravdou, ale nijak jsem se nenažil přesvědčiti se na vlastní oči, co se stalo. Zůstal jsem klidně ležeti, nevěda, co bych měl jiného dělati. Ostatně, ani v mém okolí se nikdo nehýbal. Napadlo mne, nejsou-li snad všichni moji druzi pobiti nebo neutekli-li snad všichni dávno odtud. Konečně nezbylo než se přesvědčiti. Vzepřel jsem se lokty a vysunul hlavu nad svůj okopčík, abych co nejdále viděl. Pole přede mnou ubíhalo do údolí. Mezi trsy vrboví světélkovala voda. Na ruském břehu nepohnulo se ani travičky. Dodal jsem si tedy odvahy a klekl na kolena. Rozhlížím se kolem a naslouchám pozorně. Zdálo se mi, že jsem zaslechl lidské hlasy. Ulekl jsem se a ulehl. Když se však chvíli nic podezřelého neozývalo, myslil jsem, že mne jen klamal rozčilený sluch. Klekl jsem znovu a zahleděl se k řece. Co to? Zaslechl jsem tentokráte zcela zřetelně hovor a koňský dusot. Div jsem leknutím nevykřikl; než – ovládl jsem se. Napadlo mne, nejsou-li to Rusové. Tak zcela blízko se ten hovor zdál, tam někde u Strypy. Možná, že jsou to ruští kozáci, ti divocí, odvážní jezdci, o jejichž ukrutnostech tolik nám toho již v Uhrách napovídali. Při vzpomínce na kozáky nadzdvihly mně vlasy čepici. Proklaté keře u řeky, nikam jimi nevidím! Jen tam vpravo, na jednom místě, jakoby malé okénko mezi větvemi keřů zůstalo. Zdá se

mi, že přes řeku vede jakýsi můstek. Jezdci jistě pojedou po něm! Hovor na okamžik utichl. Nemohl jsem rozeznati, jakým jazykem tam ti za řekou hovořili. I sluch mně nějak nesloužil.

Strypa plynula klidně, tiše. Náhle na přechodu přes řeku zjevil se vousatý kozák. Uprostřed mostu zastavil koně, vzpřímil se v sedle, chvilku naslouchal a zmizel mezi vrbami. A již se na mostě objevil druhý, třetí, čtvrtý, dlouhá řada jich byla. Klusem přejížděla sotna za sotňou po mostě, až byly všechny na našem břehu. Šedé ruské pláště, červené, široké lampasy na nohavicích, velké černé ovčí beranice na hlavách, dlouhé píky s ocelovými hroty v rukou, u levého boku zahnutou kozáckou šavli s nagajkou a na plecích lehkou karabinu. Tak vypadali ti strašní zabajkalští kozáci. Celý pluk jich byl. Vpředu na krásném vraníku jel černobradý, statný velitel s dvěma pobočníky. Vraník bujně frkal, hlavou pohazoval, nohama pyšně vykračoval, jako pták se nesl. Důstojník, jako z bronzu ulitý, sedí vzpřímen v sedle, k našim okopům pohlíží. Zdálo se mi, že upírá svoje oči právě na mne. Sotva poslední kozák přejel po mostě na naši stranu, otočil se velitel v sedle celým tělem zpět a cosi velel. Kozáci se skokem rozjeli v dlouhou řadu. Důstojník ukázal tasenou šavlí k našim okopům, kozáci sklonili hrozivě píky, zadní zablýskali šavlemi v svitu měsíčním, bodli koně ostruhami a už letí zahaleni v mrak prachu po mírném svahu přímo na nás. Zakřičeli. Dunivý dusot koňských kopyt, cinkot šavlí o třmeny a hrozivý kozácký křik postavil mne rázem na nohy. Vytřeštil jsem hrůzou oči, zahodil pušku daleko od sebe a zdvihl obě ruce do výše na znamení, že se vzdávám. Kozáci se hnali jako divá bouře. Cítil jsem již píku kozákovu ve svém těle. Zamhouřil jsem oči, abych neviděl těch příšerných jezdců, a jen stěží si už dnes pamatuji, jak se vše tehdy vlastně sběhlo. Kozáci vyjeli na nekryté místo na vrchol chlumu, na němž jsme my leželi zakopáni, ale nebodali, nesekali. Otevřel jsem oči. Vpravo, vlevo ode mne stály temné postavy pětatřicátníků se zdviženýma rukama jako solné sloupy. Kozáci nás sehnali do houfu; mnoho nás bylo. Jeden z nich se ptal německy, kde jsou austriáci, a hned mnozí z nás ochotně vykládali, že utekli směrem k Zlaté Lípě.

Kozáci se dlouho nezdržovali a pustili se do pronásledování utíkajících. Jeden, jedinký kozák u nás zůstal, aby nás odvedl na ruskou stranu. Ukázal rukou na pušku a poručil, aby všichni, kdo tak dosud neučinili, zapíchli pušky bodlem do země a patrony a bomby položili vedle nich. Ochotně jsme rozkaz kozákův splnili. Bařochy s chlebem, prádlem a konservami dovolil nám vzíti s sebou. Potom zas rukou naznačil, abychom se seřadili, objel na koni celou řadu

temných postav, aby se přesvědčil, neponechal-li si některý z nás snad zbraně. Za několik okamžiků smýkala se řada zajatců jako dlouhý šedý had měsíční nocí k můstku, vedoucímu přes Malou Strypu, do ruského zajetí. Byl jsem „pleníkem“ – válečným zajatcem Rusů, našich velikých bratří, o nichž jsme snili a jejichž život do nedávna byl nám pohádkou. Země jejich připadala nám říší obrů, kteří snad se přece někdy rozpomenou na malého, trpícího bratra tam v dále na západě, zmítajícího a dusícího se pod hrubou botou cizáckého císaře, a přijdou jej osvobodit.

Kozáci v Petrohradě, rok 1914 (sbírka ČsOL).

Měsíček díval se udiveně za námi a svítil nám jasně svým modravým světlem na dalekou cestu do svaté Rusi. Před námi rozkládalo se široké údolí a ztrácelo se našim očím v šedé mlze. Přešedše můstek, stoupali jsme do vrchu k ruským okopům. Okopy byly již liduprázdné. Na planině za nimi postupovaly nekonečné kolony ruské pěchoty. Statní vojáci v dlouhých šedých pláštích, vysokých jutových botách, chlupatých beranicích, papachách, na hlavách, s puškami s nasazenými tenkými bodly na levém rameni, šli vážně, těžkopádně v desetistupích. Za pěchotou jely pluky kozáků od Donu, Uralu, Bajkalu a Tereku, duněla

země pod kolešy těžkých i lehkých baterií dělostřeleckých a za vším tím drkotalo sta vojenských i mužických lehkých těleg s chlebem, masem a prosnou kaší pro vojsko a senem pro koně. Za mračnem povozek kráčely zas roty vojska. Šli sanitáři s bílými páskami a červeným křížem na levé ruce, zákopníci s motykami, sekerami a pilami, jely zase povozky naložené trámy, prkny a pontony. Vzadu, docela vzadu za tím průvodem, hnali starší, vousatí vojáci holemi stáda tučných krav, volů a býků na porážku pro ruská vojska.

Vše, nač jsme pohlédli, bylo nám milé: víska s dřevěnými chatami a kostelíkem s baňatou vízkou, koně s malovanými dřevěnými oblouky „duhami“ nad hlavami, vozy i dobrácké široké tváře ruských vojáků. A všeho tu byla hojnost, jako bychom byli přešli ze země bídy do říše hojnosti. Kam jsme jen pohlédli, všude veliké množství potravin.

Malovali jsme si již v duchu, jak nám jako Slovanům bude v Rusku dobře, jak nás uvítají jako syny veliké rodiny slovanské, dovolí nám pracovati a žítí po svém volně a nespoutaně v široširé svaté Rusi. Ovšem Němce a Maďary budou střežiti a držeti pod zámkem, protože ti jsou vskutku jejich nepřátelé.

Běda, kdo by o tom byl tehdy pochyboval! Myslím, že by se bylo zle vedlo tomu, kdo by prostořece napověděl, že nás Rusové budou bítí, že nás budou posílati houfně mířit do chladné Murmaně, do horkého Turkestánu, nebo na nebezpečné práce v okopech za frontou. Nu, takového tlachala bychom byli zajisté hned na místě důkladně ztrestali!

Od ruských okopů vedli nás zajatce hlubokým úvozem k nedaleké vesnici Glině. U té vsi, za hřbitovem na velikém poli, shromažďovali kozáci zajatce ze všech stran. Tisíce už jich tam v neposečeném ovse leželo a spalo a stále nové a nové řady kozáci přiháněli. Nás zavedl kozák přímo na hřbitov. Ulehli jsme na pokraji mezi zarostlé hroby. Ruští zákopníci kopali tu právě velikou šachtu – společný hrob. Vesničtí mužici, kteří zatím vylezli z podzemních skrýší, do nichž se za boje byli ukryli, snášeli na nosidlách zabitě a pochovali Rusy do jedné a Rakušany do druhé šachty.

Měsíc již nespítil, ukryl se zatím za mraky. Začínalo poprchávat. Bývá už tak téměř při každé veliké bitvě, že se dá vždy nakonec do deště. Leželi jsme na hřbitově do bílého rána, až nás hustý déšť, šlehající nám do obličeje, ze sna probudil. Kdesi daleko, daleko na východě trhaly se mraky. Červánky od východu usedaly něžně na vrcholky stromů glinského hřbitova. Po zelených svazích údolí válely se mlhy. Nad údolím, na rakouské straně, jako šedé pásy táhly kolony ruských

vojsk, pronásledující ustupující Rakušany. Občas pronikly mraky zlaté sluneční paprsky a ozářily bojiště. Zablýskala se bodla, lesklé kozácké šavle, ocitnuvší se v slunečním jasu, zahořely na několik okamžiků jako jasné hvězdičky, aby hned zas pohasly. Opět se zdvihly mlhy, mraky se spojily a přešlo ještě hustěji.

Kozáci, hlídající zajatce na poli, vyšvihli se na bujné koně, projížděli zástupy a budili spáče. Ozvaly se hrubé hlasy, zasvištěly nagajky, zubožení zablácení zajatci vstávali. Kozáci křičeli, řadili nás „po čtyre“ – do čtyřstupů – řadu za řadou. Vpředu kolony postavili zajaté důstojníky. Na bílém koni před nimi jel statný, bradatý kozácký důstojník. Po stranách i za kolonou jeli kozácké stráže s hroznými píkami a nagajkami pobízeli hladové zajatce k rychlejší chůzi. Z fronty se ozývala silná kanonáda, začínala se nová bitva. Na západních chlumcích nad Koňuchy, Rozvadovem a Pomořany se srazily obě nepřátelské armády. Trásla se země, k obloze stoupal černý dým z hořících vesnic, vysoko ve vzduchu pluly a rozplývaly se bílé a narůžovělé obláčky šrapnelové... Zruřil krutý boj. Štěstí válečné klonilo se dnes na stranu Rakušanů, proto ten spěch, chvat a pobízení, abychom byli – pokud možno – co nejdále od fronty, neucpávali cest a nepřekáželi ruským vojskům, postupujícím rychlým pochodem bojujícím ku pomoci. V koloně šli také lehce ranění s obvázanýma rukama, nohama a hlavami. Byli bledí ztrátou krve, nebo červení horečkou. Namáhali se držeti krok s ostatními. Špinavými obvazy prosakovala krev; některým stékala potůčkem po tvářích a mísila se s potem ve špinavé bláto. Ani s těmi neměli kozáci slitování. Bili je nagajkami a pobízeli hromovým hlasem: „Idi, idi poskorej, Austrijec!“ Pěkně to v Rusku začínalo!⁴

⁴ Tamtéž, s. 16–23.

KDO BYL VLASTNĚ PRVÝM ČESKOSLOVENSKÝM GENERÁLEM V RUSKU

Na světě se stále dějí divné věci a každou chvíli čteme, že se stala věc přímo neuvěřitelná, ale přece se stane! A v poslední válce světové nebyla už o divy divoucí teprve žádná nouze. Což to nebyl hotový zázrak, četli-li jsme téměř pravidelně jednou týdně v novinách, že zase rakouská armáda utrpěla na některé frontě veliké vítězství? Bývalo nám to přemnohým nesmírně divné, byly to hotové divy, ale přece zase už jen dočista všední události. A kdo by se byl divil tomu, když bylo zjištěno součtem z úředních zpráv generálního štábu rakouského, že od počátku války do konce roku sedmnáctého bylo zajato slavnými vojevůdci dočista o několik milionů Rusů více, nežli jich žije v celé svaté Rusi? Byl to zázrak veliký, ale uvážíme-li, že jich Němci zajali za tutéž dobu ještě mnohem více nežli Rakušané, učiníme si teprve pravý obraz o nesmírné geniálnosti Vilémových generálů.

Takovéhle divy jsme všichni kdysi v novinách četli, to je tedy všeobecně známo. Vzpomínejte však, četl-li kdo z vás za celou válku, že by se přes jedinou noc stal z mazaného frajtra⁵ generál. Nemůžete si vzpomenout, že? Vidíte, a přece se to stalo! Stalo se to, pravda, sice jen jedenkrát za dobu války a to štěstí, jaký div, potkalo právě mne. Aby historie světové války byla úplná, zaznamenávám proto onu historii pro věčnou památku tak, jak se ve skutečnosti udála.

* * *

Nevím, kolik let bylo tehdy Napoleonovi, když se pustil v čele svých vojsk do Ruska, ale rozhodně mu bylo více nežli mně, když jsem jako sedmadvacetiletý generál táhl v čele nepřehledné rakouské armády z Haliče od řeky Malé Strypy do Kyjeva. Než vyslechněte celou tu podivuhodnou příhodu pěkně od začátku!

⁵ Z německého Gefreiter – svobodník.

Neznám druhého člověka na světě, s nímž by si byl ve světové válce osud tak zahrával jako právě se mnou. Což nevidíte v tom řízení osudu, byl-li jsem v tentýž den povýšen na c. k. frajtra, kdy generál Hindenburg na maršála? Nu, co tomu, prosím, říkáte? Nezdá se vám to hodně podivné? Tak vidíte! Já na tu ohromnou náhodu již tenkrát kdekoho upozorňoval a nutil lidi, aby se nad tím pozastavili a zamyslili, bohužel, marně. Zlí jazykové stihli mne proto naopak ještě posměchem, tropíce si z mé hodnosti nemístné žerty. Říkali, že prý my dva, totiž já a Hindenburg už to výš nepřivedem. A prosím, ať se dnes všichni ti posměváčkové popadnou za nos, jak se šeredně mýlili! Ti, kteří táhli se

Rakousko-uherské zákopy v Haliči, rok 1915 (foto VÚA-VHA).

mnou v srpnu šestnáctého roku ruskými pláněmi do zajetí, na vlastní oči viděli, na vlastní uši slyšeli, co může osud, když má k tomu náladu, z c. k. frajtra za pár hodin zhotoviti a k jaké slávě ho může povznésti. Těm pak, kteří neměli toho štěstí viděti, aniž slyšeti, jaké divné věci se se mnou v Rusku dály, budu dnes vyprávěti.

Dříve však nutno ještě předeslati, jak se ony velké věci vyvíjely.

Osud tomu chtěl, že jsem byl chycen do zajetí právě v oněch zákopech u vsi Gliny na Malé Strypě, které jsem před několika týdny vlastnoručně se svým švarmem vyrýl a tak důkladně zadrátoval, že jsem se z nich sám nemohl vymotati.

A chápete zajisté, že i v tom musel míti prsty osud, byl-li jsem veden ze zákopů do vsi Gliny, v níž jsem ještě před čtrnácti dny v etapě odpočíval, přes pastýřův dvůr, kde jsem tehdy na půdě, přímo nad chlévem obecního býka lehával a kul hrozné plány o rozvrácení říše bílého cara, konečně ani to nemohlo býti jen tak samo sebou, že pastýřovic dcera Anka, která denně plnívala mou feldflašku čerstvě nadojeným mlékem, stála právě v tom okamžiku, když mne vedli kolem chléva, ve dveřích býkovy residence. Věřím také, že sem tu krasavici postavil rovněž dobrý osud, protože Anka bývala vždy jen tam, kam ji kdo strčil, aby naposled zaplakala nad c. k. frajtre, kterého právě „Moskali zabrali.“

Když mne ta dobrá duše spatřila, rozplakala se jako králik a podnes nechápu, jak mohla přívalem slz viděti, že jí mávám na rozloučenou feldflaškou. Přiskočila, feldflašku mně z ruky vyrvala, odběhla do sklepa a naplnila ji vrchovatě mlékem. Podávaných peněz však se netkla, jako by byla tušila, že je to mléko zakyslé. Bylo jistě z večerního dojení!

A za pár minut potom už ta hlavní historie začala, a to hned v té první vsi za Malou Strypou ve Velké Paluči.

V téhle vsi shromažďovali té noci Rusové zajaté austriáky z celého dalekého úseku fronty a k ránu jich tu bylo jako hvězd na nebi, jako písku v moři. To vám bylo „lida“! A což těch oficírů!

Pod zvoničkou na veliké návsi řadili kozáci ty rakouské národy pěkně „po čtyre“ a počítali je na „soroky“. Když byli s počítáním hotovi, přišel krásný kozácký důstojník s nagajkou, na sprostý lid musí být v Rusku a vůbec všude na světě nějaký karabáč. Tento důstojník dělil sprostý manšaft od oficírů. Šlo to lehce, protože každému už na krku poznal, do kterého houfu patří. Až najednou se zarazil. To přišel na mne a historie se začíná...

Byl jsem mezi těmi umazanci čistý jako hvězda, celý zbrusu nový. Právě včera odpoledne jsem vyfásl zcela nové kopřivové šaty. Byly krásné, zelené, že jsem mohl od fleku dělat v Malé Strypě vrchního hashrmana. A že jsem byl jednorůčákem, ozdobil krejčí konce rukávů mé blůzy černožlutými pásky, a že jsem byl týž den s Hindenburgem povýšen na frajtra, zářila mně pod bradou na červených pětatřicátnických výložkách krásná stříbrná hvězda, proti níž večernice byla bídnou svatojánskou muškou.

Ta moje hvězda důstojníkovi udělala. Jak se na mne podíval, zdřevěněl, přeměřil mne několikrát. Díky bohu, že jen pohledem, švihl vesele nagajkou po vyleštěné holínce a s takovým gustem, že našel přece konečně v rakouské armádě alespoň jednoho pořádného chlapa, si vám řekne: „Vot, oficir!“ chytne mne svou medvědí prackou něžně za límec, div mu v pazourách nezůstala moje hlava i s hvězdou, a hodil do houfu rakouských oficírů. Tak jsem byl v Rusku povýšen do stavu důstojnického.

Prosím! Na to musel přijít teprve ruský kozák, aby těm rakouským bagánům ukázal, že ve mně dřímá oficírský duch.

Nechal jsem si to násilí kozákovo klidně líbit, mysle si, že nebude-li z toho oficírství nic kloudného, je vždycky ještě dost času hlásit se zpět mezi sprostej manšaft. Zatím jsem nemínil bránit se osudu a rozhodl se, že pro císaře a vlast přinesu i tuto oběť a dodám svým zjevem lesku c. k. důstojnickému sboru. Několik praobyčejných plukovníků a generálů proti mému befedruňku⁶ protestovalo, patrně jen ze žárlivosti na toho kozáka, že sami na tak geniální nápad nepřišli. Stydět se však přede mnou za to nemuseli, neboť jsem věděl, že mítí geniální nápady bylo vždy povinností generálských pobočníků, kterých tu s sebou neměli, a tudíž je to nemohlo ani napadnouti.

Z Velké Paluče až do Tarnopole žádných obzvláštních výhod z oficírství nebylo, jediné to, že jsem kráčel s nějakými třemi honvédskými generály, kteří právě tak jako já táhli v čele svých hrdinných regimentů na Kyjev v čele kolony v prvním čtyřstupu a nemusil polykatí prach po všelijakých Maďarech, jako ti sprostí maníci vzadu. To mne však nesmírně dopalovalo, že ti generálové měli obě nohy levé a šli jako ovce, vykračující vždy pravou. Měl jsem je ve vážném podezření, že to dělají schválně, aby se přece něčím lišili od mančaftu, ač to mohlo býti

⁶ Z německého Beförderung – povýšení.

také tím, že nesouce hlavy tak vysoko nad hvězdami, nedohlédli z těch výšin, co jejich vznešené nohy vyvádějí. Vráželi jsme proto do sebe jako opilí, ač jsme rumu od posledního útoku neviděli a vítězstvím po tom strašlivém brusilovském nářezu jsme zpiti být rovněž nemohli.

Teprve v Tarnopoli začaly pravé časy. Tarnopol leží již značně východněji, odkud, jak známo, přichází světlo, což bylo na tamních lidech znáti: byli značně osvětlenější a dovedli ctítí šarže. A tak u štábu tamní ruské divise se vzali vysokí důstojníci za nos, že nás, své kolegy od nepřátelské firmy, nechávají jítí pěšky, ač jsme již od mládí, právě jako oni, byli zvyklí jezdit lidem po hřbetě. A proto hned příštího dne časné zrána přidrkotala k našemu ležení nekonečná řada mužických povozek. Na každou povozku posadili kozáci po čtyřech oficírech a jednom ruském vojáku-konvoji, který dával pozor, aby některého generála cestou neztratil, protože jim mapy byly odebrány hned na frontě a oni bez nich a bez kompasů netrefili ani na latrínu. Mužici-formani, kteří byli v Rusku za cara v tomtéž ranku jako například jejich kobyly a psi a museli proto klusati při vozíku pěšky – jako psi –, modlili se za baťušku, že byl k nim tak milostiv a nenařídil, aby také nosili jako koňové na krku chomouty a chodili s vyplazeným jazykem – jako jejich psi.

Na jednu mužickou povozku posadili nás čtyři oficíry z prvního čtyřstupu. Místo konvoje uvelebil se k nám onen kozácký důstojník a poručil mužíkovi, aby zajel v čelo kolony.

Nekonečný průvod zajatců se hnul po široké silnici k ruským hranicím. Šlo nás již několik tisíc, protože v Tarnopoli přidali k našemu transportu ještě četné nové zástupy šestařicátníků, osmadvacátníků, Bosňáků i Maďarů. Kteří všichni šli ke svým kádrům, které už od čtrnáctého roku měli na Sibíři.

Od toho dne jsem teprve počal chápati, co to znamená být v zajetí oficírem! Hned ráno, ještě než jsme se hnuli po bílé silnici, přišel ruský písař s taškou rublů, salutoval zdvořile, šel od povozky k povozce a každého důstojníka pěkně prosil, aby si dal vyplatiti půl druhého ruble cestovného. Zatím vzadu mezi řadami manšaftu jezdili na koních kozáci s nagajkami a rozdávali jelita – nabitá ovšem jen lidskou krví.

Ten písař byl prvním člověkem, který si v zajetí úplně podmanil moji kapsu, která mu byla otevřena od prvního dne, kdy jsme se spolu seznámili. Byl to zlatý člověk, a čeho jsem si na něm nejvíce cenil – byly jeho stříbrné ruble. Velmi sympatický nepřítel! Byl bych si pokládal za smrtelný hřích nevzítí od něho těch pár grošů, které mi nabízel. Generálové nehleděli však naň stejně příznivě jako já. Tyto

písařovy rublovky a půltiníky zdály se jim směšné, protože u nich v Maďarsku se pod tisícifrankovou bankovku ani nemluví. Až budou chtít cizí peníze, napíší si domů a tam jim ve státní mincovně nadělají, že jim všem Rusům oči vytlukou!

Několik dní ohrnovali moji kolegové své paprikované nosy nad tím milým člověkem a přiváděli ho tím do nesmírných rozpaků. Jak jsem jej litoval! Nemoha se dívatí na ubožáka, ustrnul jsem se nad ním a dal mu najevo, že se obětuji a peníze, které honvědi přijati nechťejí, sám uschovám.

Následující dny vyplácel už mně písař peníze bez nucení, až asi pátého dne osvítil maďarský duch svatý mozky potomků Arpádových a ti počali jeviti známky, že by peníze, sice s odporem, ale přece přijímali. Od toho dne vítávalo písaře čtvero natažených dlaní, leč ruble bývaly sázeny stále na moji dlaň. Teprve desátého dne jsem se nad generály smiloval a dovolil, aby písař dal generálům, co je generálovo, a frajtrovi, co je frajtrovo.

Prvého dne našeho cestování na povozce domnívali se generálové, že jsem byl posazen k nim proto, abych jim byl služebním duchem čili fajfkou. V první vsi za Tarnopolem, v níž jsme odpočívali, byli však z toho nesmírného bludu vyléčení, když jakási mladá, bodrá Rusínka donesla k naší povozce krajáč dobrého mléka. Prohlédla si nás pleníky bystrýma očima, přistoupila k mužiku-formanovi a na cosi se ho vyptávala. Informovala se u něho patrně, který z nás čtyř na povozce jest ten hlavní, protože i v mléce musí býti pořádek a že i ruský čert dává vždy na tu větší hromadu. Mužik se bez dlouhého uvažování otočil a bičem ukázal rovnou na mne. Nevím, čím jsem si jeho náklonnost získal. A v tom již žena bohabojná přistoupila blíže, uklonila se mi hluboce a podávajíc mi ucháč, vydechla: „Vypil na zdoroví!“

Nu, holka zlatá, myslím si, to by to s tím zdravím mohlo být všelijaké, kdybych tenhle kalfas mléka do sebe převrátil. Leč přijal jsem podávaný dar důstojně, jak se na můj stav, který jsem tu právě representoval, slušelo a patřilo, postavil jsem si ucháč mezi kolena a hrábl do „brocáku“ pro kus chleba. Generálové loví spěšně v zavazadlech skleničky. Dělají si laskominy, jak jim budu mléko nalévati a zbytek, že dovolí, abych si dopil sám. Div proto leknutím z vozíku do bláta nespadli, když zdvihli oči od svých ranců a uzřeli můj mansaftský nos, zabořený v ucháči a tváře nadmuté mlékem.

Málem půl ucháče mléka jsem vylouskl jedním dechem a zbyteček nabídl mužiku formanovi, aby vypil na zdoroví. Zatřásla se mu brada pohnutím. Však to nebylo malé vyznamenání, píti z jednoho ucháče s generálem. Tohle se v Rusku od počátku říše ještě nestalo, aby v některé gubernii byl žil takový demokratický

generál. Mužik se mně poklonil třikrát až ke koňským kopytům, pokřížoval se velkým pravoslavným křížem, utřel si dlaní zvlhlý čenich pěkně od brady vzhůru, jak svatá víra pravoslavná káže, zamlaskal labužnický jako malé prasátko, které si právě stouplo předníma nohama do koryta a pil a pil, až mu břicho, skryté pod pinžakem, bachratělo.

Nedopil. Osrkl ucourané vousy a utřel si znovu nos. Široké jeho ruské srdce mu pravilo, aby nabídl doušek ostatním generálům.

Jaké nachalstvo!⁷

Generálové se s hnusem odvrátili od smradlavého mužika, který ještě chvíli držel hrnec mezi nebem a zemí, ale když stále nebrali, dopil mléko do poslední kapičky.

Tohle bylo už příliš. Generálská důstojnost byla tím smrtelně dotčena a od toho okamžiku dávali najevo, že mnou opovrhují. Odsedli si ode mne s hnusem. Dobrá, myslím si a stavím se nechápavým, jako bych myslel, že mi dělají místo, abych si mohl po vydatném obědě pohodlně zdřímnout. Děkuji jim velkomyslným pokynem hlavy za pozornost a spokojeně se rozkládám ve vozíku, podloživ si ranec jednoho z nich pod hlavu.

Toho už generálové nesnesli. Chvíli ještě seděli na žebřinkách jako na bidlech, pak slezli a šli pěšky vedle vozu, jako by mne nechtěli rušit ze spánku. Kdyby byli tehdy jen tušili, jak mně tímhle počínáním nesmírně prospějí, nebyli by toho nikdy učinili.

Mužik-forman všechno naše počínání bedlivě pozoroval a vida, jak se ke mně ti vousáci pozorně mají, usoudil ve své chundelaté makovici, že já jsem tím nejvyšším z nich. Kroutil nad tím chvíli hlavou, to moje mládí trochu ho mátl, ale vida, že mne generálové nechávají klidně spát, dělajíce mi tělesnou stráž, byl ve své domněnce nadobro utvrzen.

V nejbližší vsi, v níž jsme pak zase odpočívali, podivili se generálové nesmírně, když se za chvíli před naší povozkou kupily zástupy vesničanů a počaly mne s neobyčejnou zvědavostí okukovat. Mužik-forman stál uprostřed zástupu, vykládal a každou chvíli bičem na mne ukazoval. Viděl jsem, že se při té jeho přednášce vesničané velice divili. Mužici vážně pokyvovali hlavami a říkali: „Vot, vot, kakoj molodoy heněrál!“

⁷ Z ruštiny – Jaká drzost!

Ženské nad mým osudem plakaly, přinášely bulky a pirožky a kladly je vedle mne na povozku jako na obětní oltář.

Byl jsem generálem, skutečným generálem, ruským mužikem na tuto hodnost povýšeným.

Od té chvíle už mne bylo hej. V každé vsi, kde jsme cestou do Kyjeva zastavili, se divadlo opakovalo a všude se muži nesmírně divili, jak mladičkého generála mají austrijci, protože i v Rusku za cara, stejně jako v ostatních říších, byli generály jen šediví vousatí starci.

Moji kolegové na povozce bledli závistí. Nevím, záviděli-li mi více ony nadívané pirožky nebo slávu. Ať však byla příčina jejich závisti jakákoliv, nedalo se na tom ničeho měnit.

Jsem plně o tom přesvědčen, že žádný generál za světové války nejel tak slavně do Kyjeva jako já. Víme, on každý nedovede být generálem, v tom je celý ten kumšt.

Bohužel, byl jsem generálem pouze tři neděle. V Dárnici jsem byl znovu ponížěn do stavu frajtrů. Toho si však vzítí nikdy nedám, že jsem byl na Rusi prvním československým generálem já a žádný Syrový, žádný Gajda a žádný Čeček. Já to byl! Já!⁸

⁸ In: Zeman, A. (red.), *Cestami odboje, díl 1.*, Praha 1926, s. 75–80.

V DÁRNICKÉM TÁBOŘE

Konečně po měsíčním putování z Haliče, bylo počátkem měsíce září 1916, spatřili jsme v dálce veliké město s četnými pozlacenými báněmi kostelními, lesknoucími se v odpoledním jásavém světle slunečním. Tolik těch zlatých bání bylo, žeš jich nemohl ani spočítati. Město obtéká široká řeka. Po řece vory plují, krásné lodi jezdí, rybáři v ní ryby loví. Nad řekou na vršcích ze zeleně stromů vykukují cibulovité věže jakési veliké lávry – kláštera. Pět jich sedí v kupce, každá svítí jako samo slunce. Vpravo od lávry, na svahu k mohutné řece sedí jiný kostel se šesti cibulkami, tam daleko za lávrrou vlevo vykukuje asi dvacet cibulek a tu a tam ještě ojedinelé přes vrch vyhlížejí. A čím více se k městu blížíme, stále nové a nové se objevují: žluté, zelené, modré i zlaté. Jest to Kyjev, mátuška ruských měst, město krásné jako pohádka.

Byl krásný sluneční den na počátku měsíce září...

Když nás vedli kozáci po dřevěném mostě na druhý břeh řeky Dněpru, spatřili jsme v dálce na mírném návrší před sebou veliké hrazené prostranství na kraji borového lesa, pestřící se bílými stany, hnědými střechami dřevěných baráků a temnými postavami lidí.

Černý kozák, jedoucí právě v řadě se mnou na vysokém hnědáku, ukazoval nagajkou k tomu a s ďábelským úsměvem ve tváři pravil: „Hleďte, holoubkové, tam do té drátěné klece vás povedeme, to je Dárnice. V Dárnici charašó!“

Podívali jsme se k lesu. Na pokraji háje stálo v řadách asi čtyřicet nízkých, jen střechou nad zem vyčnívajících baráků, zemljaneek zvaných, protože byly celé v zemi ukryté. Jejich střechy byly poházeny zemí a drny a na některých už se zeleнала řídká metlice. A celé to veliké prostranství i s lesem bylo ohrazeno vysokým, třímetrovým plotem z ostnatého drátu a kolem ohrady přecházely četné stráže s puškami na ramenou.

Došli jsme k táboru. První zemljanka, stojící těsně u brány do tábora, upoutala naši pozornost. Z její střechy vlál veliký bíločervený prapor se znaky Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Z otevřených oken zemljanky vyhlíželi mladí vojáci

v zelených ruských uniformách, s bíločervenými stužkami na čapkách. Byla to zemljanka československých legionářů. Sotva jsme se zastavili na písčitém prostranství před táborem, už byli legionáři mezi námi. Svolávali Čechy a Slováky dohromady a rozdávali nám žluté, potištěné letáčky. Co jsme se z nich krásných věcí dozvěděli. Stálo v letáku, že Češi, v Rusku před vojnou usedlí, utvořili již v roce 1914 „Družinu dobrovolců“ a hned v září toho roku odešli na frontu pomáhati ruským vojákům v boji proti Rakousku. Až pod Krakov se s ruským vojskem dostali, na Slovensko pronikli, jdouce stále před ruskými armádami jako razvědčící, tj. zvědové. Dále stálo v letáčku, že se denně sta českých zajatců

Průslučníci tzv. české komandy s Alsasany na společném snímku z dárnického tábora. Alsasko bylo k Německu připojeno po válce s Francií roku 1871, obyvatelé však byli Francouzi, po vypuknutí války museli narukovat do německé armády a byli posláni na východní frontu, protože jim Němci nedůvěřovali. To se potvrdilo i v Rusku, kde zajatí Alsasané projevíli přání o zařazení do carské nebo francouzské armády. Fotografie vznikla při příležitosti jejich odjezdu do Francie, před prapory stojí Karel Vašátko, tehdejší velitel české komandy (sbírka ČsOL).

ze zajateckých táborů do československých legií hlásí, že již dva české pluky: Mi-stra Jana Husi a Jiřího z Poděbrad (málem tři tisíce dobrovolců) na ruské frontě bojuje a tisíce dobrovolců že ještě čeká nedočkavě, aby mohli řady bojujících zesílit. Nám, kteří jsme šli právě do zajetí, v letáčku radili, abychom si v zajetí odpočinuli, zapomněli na útrapy válečné a přemýšleli o tom, co jsme v letáčcích četli; až pak se rozhodneme bojovat za svobodu vlasti po jejich boku, abychom přišli, že budeme vítáni.

Mezi zajatci chodil též vysoký, snědý srbský plukovník v dlouhém, šedém plášti na paty sahajícím, ve vysokých botách. Bystře obcházel naše řady. Za ním v několika krocích kráčel jeho sluha s balíčkem letáčků. Plukovník volal do tlupy zajatců, a kde se mu ozvali Srbové, tam zamířil, rozdával letáky a se zajatci hovořil.

Také italsí důstojníci již v Dárnici byli a shromažďovali kolem sebe zajaté Italy. Oznamovali jim, že ti, kteří by chtěli jít dobrovolně bojovat za svobodu veliké Itálie, budou italskými loděmi převezeni do Itálie.

Alsasanů ujímali se důstojníci francouzští, Rumunů důstojníci rumunští.

Tak všichni národové rakouští šikovali se hned na prahu ruského zajetí v Dárnici v legie, aby šli bojovat za svobodu svých krajanů, ujařmených od nelidských Habsburků.

Jediní Němci s Maďary zůstali věrni starému císaři, ale s hrůzou a zlou předtuchou nedobrého konce hleděli na počínání ostatních zajatců. Ježto neměli čistého svědomí, krčili se bázně v ústraní.

Bylo již k večeru, když nás pouštěli branou do dárnického zajateckého tábora. Dříve však, než nám bránu otevřeli, prohlédli kozáci všem rance, aby si z nich vzali na památku vše, co se jim líbilo a o čem mysleli, že by to bylo pro zajatce přepych. Brali nože, tužky, břitvy, hřebeny, zrcátka, hodinky a z prádla nechali každému právě jen to, co měl na sobě. Také měl-li kdo dvě houně na přikrývání, jednu si vzali na památku. Uloupené věci házeli na hromady, a pak se o to po bratrsku na naše zdraví rozdělili. Sta verst⁹ vlekli jsme se s těmito věcmi, neprodali jich, ani když byl hlad největší, a teď u samotného cíle nám je sebrali! Také mně nechali ze všeho jen prázdný tlumok, jednu košili a jedny spodky, které jsem měl právě na sobě. Když jsem potom v táboře baťoh na ruby obracel, vypadla z něho

⁹ Versta je stará ruská délková míra, 1 versta = 1066,781 metrů.

ještě jedna ponožka. Nezahodil jsem ji, ale uschoval pro „strýce příhodu“. A také se mi opravdu později znamenitě hodila. Když totiž na Sibíři nastaly zlé zimy a já nemohl na palandě ležeti v botách, zábly nohy. A tak jsem pak ponožku přezouval z nohy na nohu; když jednu zahřála, půjčila ji druhé.

V táboře jsme se rozešli, každý kam chtěl, abychom si vyhledali nocleh. Kupodivu zemljanky byly téměř všechny prázdné. Zato v lese pod plátěnými stany bylo plno. Tři neděle nocovali jsme pod širým nebem, i přišel nám ten nocleh pod střechou velmi vhod. Proto jsme se s kamarády Bočanem a Bažantem nastěhovali hned do první zemljanky. Ulehli jsme oblečení, protože v zajetí nebylo radno svlékati se a zouvati, nechtěl-lis ráno pohřešiti kabát, kalhoty či boty. Záhy jsme usnuli, těšíce se, jak si dnešní noci slavně pohovíme. Ještě jsme však ani pořádně neusnuli, a už jsme byli všichni opět na nohou. Probudila nás veliká palčivost na těle.

Sháněli jsme se po příčině toho a poznali, že naše zemljanka je jediným mravenišťem. Červenými mládenečky se to tu jen hemžilo. A ti kousaví tvorové zalezli nám za košile, do vlasů i do bot a štípali nemilosrdně. Vyběhli jsme před zemljanku, svlékli se do naha a vytrásali nezvané hosty z prádla s málo lichotivou lamentací. To bylo pěkné přivítání na prvním noclehu v Rusku pod střechou! Do zemljanky jsme se již nevrátili. Šli jsme do lesa a nocovali mezi kořeny košatých borovic, které nám šuměly tiše, klidně ukolébavku jako ohlas vzdáleného zvonu.

V dárnickém lese šumělo dnem i nocí. Vysoké staleté stromy s mohutnými červenými kmeny stály tu jako zachmuřené řady vojáků, pevně semknuté k sobě v korunách zelenými větvemi. Dole pod nimi ve stanech bylo ticho a voněla pryskyřice. Ve vrcholcích sosen bez konce a přerušení táhl lesní šumot jako smutné vzdechy starého člověka. To staré sosny si vyprávěly o utrpení ubohých zajatců, kteří tu kdy mezi kořeny jejich nocovávali. Hleděli na své dnešní nocležníky soucitně, chránily je svými větvemi, jako kvočna chránívá svá kuřátka, a šeptaly si za nocí o ubožácích, kteří zde v lese vzdychávali a zmírali za třeskatých mrazů, i v létě za palčivého vedra. Šeptaly si tiše a kývaly vážně svými košatými hlavami.

Spali jsme pod širým nebem, ale byli jsme přece klidnějšími a spokojenějšími. To nás všechny nesmírně blažilo, že jsme se konečně zbavili zlých, nelidských průvodců, černých kozáků.

V dárnickém táboře hlídali zajatce statní vousatí mužici, domobranci „ratnici“ zvaní, chlapi čtyřicetiletí se žlutými plechovými kříži na beranicích,

bojovníci z války rusko-japonské. Mnohý z těchto „ratníků“ zkusil dojísta sám na své kůži, jak chutná zajatecký chlebiček. Jistě mnozí z nich seděli celá léta za drátěnými ohradami v mikádově říši vycházejícího slunce, na ostrově Nipónu či Kin-čín, a jedli ztuchlou, nemaštěnou, rýžovou kaši a smrduté ryby. Zajisté že bývali též bití po patách bambusovou holí, sedávali s kládou na krku a na nohou, ale teď sami se zajatci soucitu neměli. Záhy jsme poznali, že jsme přišli z bláta do louže.

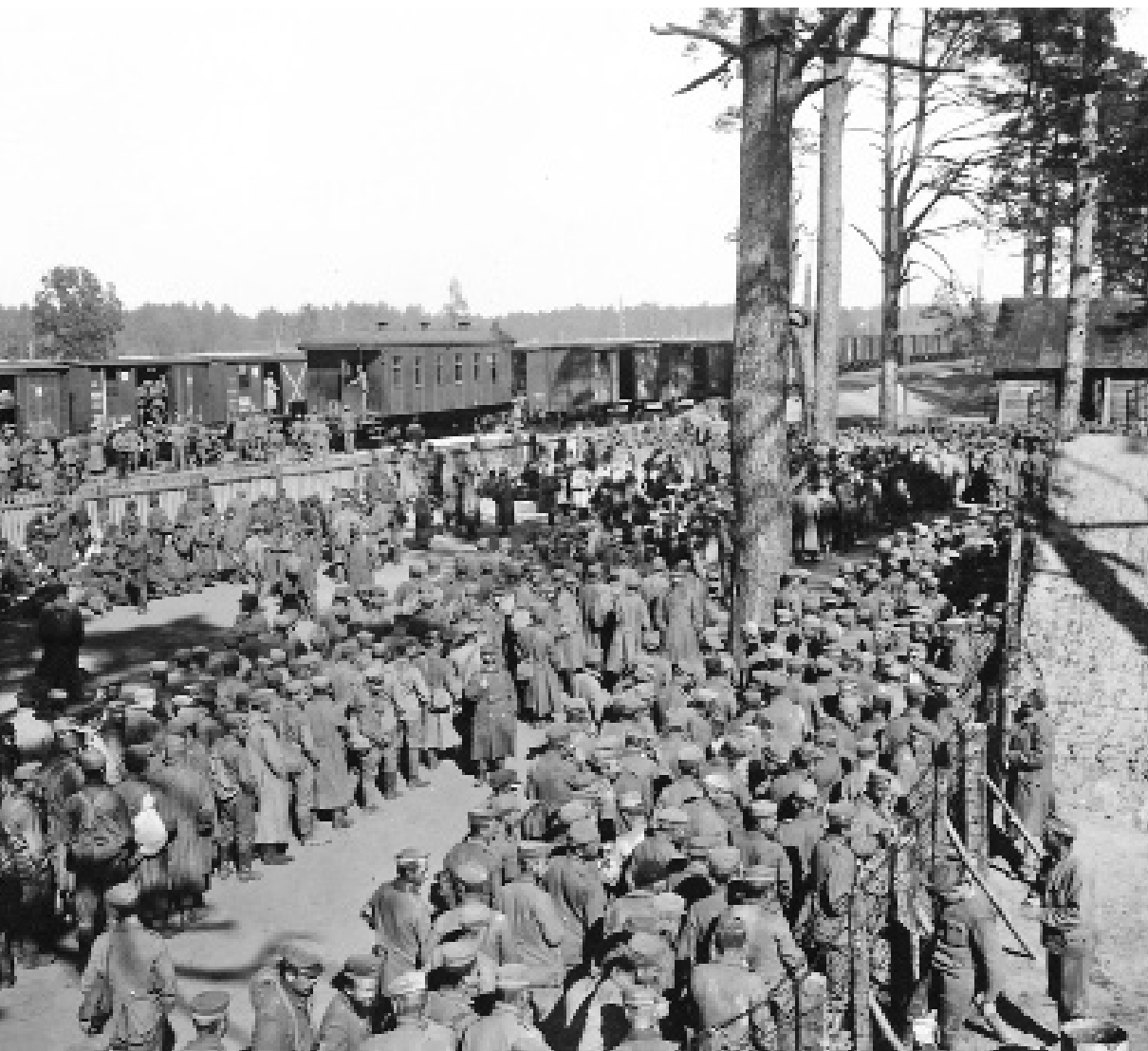
Ratníci měli místo pušek notné „dubinky“, obušky dubové, a těmi co chvíli někoho přetáhli – hlava nehlava –, žes věru byl někdy na rozpacích, nebyly-li rány nagajkou lepší než rány dubinkou.

Do dárnického tábora svázeli zajatce ze všech ruských front a odtud pak je rozvázeli do celého Ruska i na Sibiř, na práce do uhelných dolů, továren, do vši k mužikům na polní práce, do lesů, na železnice, do táborů v pískách turkeštánských a oremburské stepi. Slovaný, prý na rozkaz samotné matky carevny, sestry německého císaře Viléma II., vozili hlavně do bahnitých tunder na kácení lesů a ku stavbě dráhy murmaňské, vedoucí z Petrohradu bahnitými, jezernatými krajinami poblíž hranic finských k severnímu Ledovému moři. Dráha ta je stavěna na kostech slovanských zajatců. Tisíce Srbů, Čechů a Poláků na Murmani zahynulo a mnozí se raději sami zabíjeli, nemohouce utrpení a nemoce snášeti. Ti, co Murmaň přežili, budou na ni do smrti s hrůzou vzpomínati.

Teď právě bylo v táboře několik tisíců zajatců a denně nové transporty přicházely. Kuchyně v táboře byla však malá, nedostatečná. Proto musili kuchaři vařit od rána do pozdní noci v ohromných kotlích s velikými dřevěnými poklicemi hrachovou polévku, prosnou kaši a vodu na čaj. K obědu pak chodil oddíl za oddílem, takže se obědvalo celý den. Od rána do rána stály řady zajatců před kuchyní a čekaly na oběd. Obědvals proto někdy časně ráno, jindy zas až k půlnoci, jindy opět na tebe řada ani nepřišla, abys druhého dne dostal třeba dva obědy. Každý zajatec dostal k obědu kotlík polévky, jíž bylo lépe říkati špína, a k tomu na dlaň lžici horké prostné kaše, nemaštěné kaše s pískem a rozvařeným myším trusem. Obojí – totiž polévka i kaše – nebylo stejně k jídlu. Chodili jsme však přec pro oběd, protože k polévce dostal každý půl kilogramu slušného chleba a tři kostečky cukru, jedině, co mělo cenu. A lidé se o ten oběd ještě rvali. Při jedné takové rvačce o jídlo spadl nějaký Maďar do velikého kotle, zapuštěného v zemi a v kaši se doslova uvařil. Vytáhli jej, ale kaše se snědla. A co ještě věci jsme viděli u vaření, při kterých nás chuť na jídlo dočista přešla!

Bylo-li zle zdravým zajatcům v táboře, stokrátě hůře bylo nemocným a dlouhými pochody vysíleným. O ty se tu nikdo nestaral. Každý byl rád, nezemře-li sám hladem. A že nemohli tito ubožáci dojít ani ke kuchyni a peněz také neměli, umírali v zemlankách, na ulicích mezi nimi a v lese pod borovicemi hladem. Čtyřicet padesát takových ubožáků umíralo tu každé noci.

Aby zoufalství zajatců bylo dovršeno, rozmohly se v táboře úplavice a tyfus. Lidé zmírali po desítkách hladem a nemocemi. Ráno vždy nebožtíky vynesli,

Zajatci po příjezdu do tábora v Dárnici (foto VÚA-VHA).

pochovali a na jejich místa položili jiné. Při tom v každé zemljance byl obchod a zvláštní kuchyně. Tu staří ratníci, společně se zajatci – Židy, vařili a prodávali za nekřesťanské peníze jídla z toho, co v zajatecké kuchyni ukradli. Koupiti jídla mohli si přirozeně zase jen ti, kteří měli peníze. Tak tito bezcitní upíři za cenu zajateckých životů bohatli. Toužili jsme dočkati se ještě jednou v životě toho štěstí, abychom se dosyta mohli najísti chleba. Teď nám jej dávali denně vždy méně a méně. Lidé se rvali i o to, kdo půjde pro chléb do pekárny, třeba cesta trvala celou hodinu. Každý se však s nákladem rád dřel, protože si směl za odměnu nechat hrst drobtů od cesty. Byli jsme slabí, sotva jsme nohama pletli. Když se chléb rozdělil na porce, losovalo se, kdo si kterou hromádku vezme. Kousky chleba se dělily slamou, ale bylo přece možno, že některý kousek byl o milimetr silnější neb slabší. A k tomu se ještě stále povídalo, že bude hůře. Byl to život k zoufání. Jakmile zajatci chléb dostali, hned se do něho hladově pustili, aby jim jej nikdo neukradl. A byla to podívaná až k pláči. Když jeden jedl, druzí ho obstoupili, dívali se závistivě na jeho ústa a chutí jim sliny od úst tekly.

* * *

Na vydírání peněz od zajatců byla proměněna jedna zemljanka – čtrnáctka to tuším byla – ve vězení. A to dárnické vězení bylo raritou mezi vězeními. Byl to kriminál pro chudáky, kteří už neměli v kapse ani dva ruble.

Šels táborem v božím pokoji a vědom si toho, žeš nikomu neublížil, křížem stébla nikomu nepoložil, když v tom tě náhle chytne ruský ratník za límec, cloumá tebou jako se zlodějem, dubinkou ti před očima šermuje, křičí: „Idi, idi, psí synu!“ A táhne tě kamsi. Za chvíli jsi v smradlavé zemljance za zamřížovanými okny, naplněné vězni zajatci. Ptáš se, co to znamená, a dozvíš se, že můžeš býti za chvíli na svobodě, máš-li ovšem v kapse aspoň dva ruble. Seženeš-li takové bohatství po kapsách, požádáš některého ratníka, nejlépe toho, který tě před chvílí uvěznil, aby tě dovedl na záchod, cestou mu stiskneš bakšiš do dlaně, ratník rázem pochopí, žeš zcela nevinný, nechá tě utéci a na zpáteční cestě si chytne vězně nového, který mu právě padne do rány a vypadá hlavně tak, že by mohl míti v kapse dva ruble. Když je vězení plno chudáků bez haléře, vyvedou je ratníci z vězení, naloží do prvního vlaku, který pro zajatce přijel a pošlou na Sibiř, do Turkestánu nebo na Murmaň, aby tam za trest zemřeli, protože neměli v kapse mizerných dvou rublů.